

kerkvolk door middel van onder meer voorlezingen over vaderlandse en kerkgeschiedenis, het aanplakken van affiches die oproepen tot onderzoek van het evangelie, plus de oprichting van een centraal comité om de uitvoering van alle plannen te coördineren. Toch haalde het allemaal weinig uit. Daarvoor waren de meningen in het land te zeer verdeeld. Beets had al tijdens de vergadering de vinger op enkele zere plekken gelegd. Volgens hem was de groei van Rome onder meer het gevolg van de innerlijke kracht van die groep; men was gewend zichzelf te redden, ‘terwijl de Protestant, op velerlei ondersteuning hopende, vertraagt’. Dat de protestantse kerk weinig weerwerk bood was een gevolg van het feit dat zij ‘de heerschende, de gezegende’ was. Hij wees ook op het onderwijs: ‘De protestantsche Kerk heeft *geene school*. ... men moet de school niet overlaten aan de politiek. Protestantsche scholen en Katholieke moeten uiteengaan’. De discussie die op deze laatste opmerking volgde liet zien hoe verdeeld men was. De tijd voor een algemeen christelijk – waarmee bedoeld werd: protestants – Nederland was voorbij, zoals ook uit twee andere voorbeelden kan blijken. Op 24 mei 1853, dus slechts enkele weken voordat de afgevaardigden van de provinciale predikantenverenigingen in de Domkerk vergaderden, was in Haarlem de Evangelische Maatschappij opgericht, bedoeld om Rome via evangelisten op eigen terrein aan te vallen; de Groninger richting had in deze kring aanzienlijke invloed.⁶ Op 21 juni evenwel, dus nog geen week na de Utrechtse bijeenkomst, werd daarnaast de Nederlandsche Evangelisch-Protestantsche Vereeniging (NEPV) opgericht, die precies hetzelfde doel had. Aan de wieg van laatstgenoemde vereniging stonden naast de leken T.M. Looman, voorzitter van de Vereeniging ter verbreiding der Waarheid te Amsterdam,⁷ en A. Capadose, vurig voorvechter van de Evangelical Alliance, ook de predikanten O.G. Heldring, G. Barger en J. de Liefde.⁸ Ook bij het door P. Hofstede de Groot geleide Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap (NOG) bleek dat het algemeen-protestantse Nederland verleden tijd was. In 1853 bereikte men daar het hoogste aantal donateurs, onder wie zich veel vooraanstaande politici en bestuurders bevonden. Nadien kalfde de steun voor het NOG langzaam af; liberalen en personen die meer in de richting van Groen van Prinsterer dachten zochten eigen wegen. De laatstgenoemde beweging leidde eind 1854 tot de oprichting van een eigen Vereeniging van christelijke onderwijzers.⁹ De angst voor Rome bleek op den duur toch onvoldoende om te geesten op nationaal niveau samen te binden.

Richtingen worden partijen

Met het noemen van hervormde leken als Looman, Capadose, Groen van Prinsterer, dito predikanten als Heldring en Barger en

⁶ J. Vree, ‘Groninger godgeleerden en predikanten in beweging: politiek en propaganda’, in: Vis, Janse, *Staf en storm*, 131-165, m.n. 153v.

⁷ Zie over deze vereniging de bijdrage van Houkes, boven, m.n. 72-76.

⁸ Mink, *Evangelisten*, 70-73.

⁹ Vree, ‘In kerk, huis, school’, 270-276.